

Терещенко Анна В'ячеславівна,
студентка навчально-наукового
інституту права та інноваційної
освіти Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Грищенко Оксана Анатоліївна,
професор кафедри кримінально-
правових дисциплін навчально-
наукового інституту права
та інноваційної освіти Дніпровського
державного університету внутрішніх
справ, доктор юридичних наук

КРИМІНАЛЬНО-ПРОВАВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДЕЯКІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кримінально-правова відповідальність за екологічні правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану, в Україні має розглядатися як поєднання двох правових площин: загального режиму охорони довкілля та спеціального режиму реагування на злочини, що відбуваються під час війни. Воєнний стан в Україні введено Указом Президента № 64/2022, а Закон «Про правовий режим воєнного стану» визначає, що в цей період органи державної влади, військового командування та органи правосуддя діють виключно в межах Конституції та законів України [6]. Водночас кримінальне провадження під час воєнного стану, за Кримінальним процесуальним кодексом, повинно відповідати загальним засадам кримінального провадження, але з урахуванням спеціальних процедур воєнного часу.

Базовим джерелом кримінально-правової відповідальності є Розділ VIII Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення проти довкілля». До нього належать, зокрема, порушення правил екологічної безпеки, нежиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення, приховування або перекручення відомостей про екологічний стан, забруднення земель, атмосферного повітря, вод, знищення рослинного світу, незаконна порубка лісу, знищення природно-заповідного фонду, а також проєктування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля [4, с. 36].

Однією з ключових норм є ст. 236 КК України, яка передбачає відповідальність за порушення порядку здійснення оцінки впливу на довкілля та правил екологічної безпеки під час проєктування,

розміщення, будівництва, реконструкції, введення в експлуатацію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів, якщо це спричинило загибель людей, екологічне забруднення значних територій або інші тяжкі наслідки. Санкція цієї статті позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років із додатковим покаранням у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю [1, с. 125].

Великий масив воєнно зумовлених екологічних посягань охоплюється статтями про забруднення природних компонентів і знищення природних об'єктів. Стаття 239 КК передбачає відповідальність за забруднення або псування земель речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля; ст. 241 за забруднення атмосферного повітря; ст. 242 за порушення правил охорони вод; ст. 245 за знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, зокрема лісів, зелених насаджень, стерні та сухої рослинності; ст. 246 за незаконну порубку та незаконний обіг лісу; ст. 252 за умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду; ст. 253 за проектування чи експлуатацію споруд без систем захисту довкілля. У воєнний час ці норми можуть застосовуватися до фактів зливу нафтопродуктів, засмічення ґрунтів уламками, хімічного ураження, самовільного випалювання, незаконної вирубки лісу під прикриттям потреб оборони, руйнування заповідних територій, а також введення в роботу небезпечних об'єктів без належних інженерних систем захисту [2, с. 101].

Воєнний стан впливає не лише на суспільну небезпечність діяння, а й на індивідуалізацію покарання. Стаття 67 КК України прямо відносить до обставин, що обтяжують покарання, вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, а також вчинення злочину загальнонебезпечним способом. Для екологічних правопорушень це особливо важливо, бо винні нерідко користуються ослабленням контролю, евакуацією населення, обмеженням доступом інспекцій, нестачею лабораторного моніторингу або хаосом бойових дій, щоб приховати викиди, незаконно захоронити небезпечні відходи, знищити ліс, розібрати захисні споруди чи вивести з експлуатації системи очищення [3, с. 132].

Окрему, значно суворішу площину становлять діяння, у яких шкода довкіллю є не просто наслідком порушення правил господарювання, а елементом війни або засобом ослаблення держави. Стаття 113 КК України про диверсію прямо охоплює дії, спрямовані, зокрема, на радіоактивне забруднення, масове отруєння, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій; якщо такі діяння вчинено в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, санкція підвищується до п'ятнадцяти років позбавлення волі або довічного позбавлення волі з

конфіскацією майна. Це означає, що екологічне ураження може кваліфікуватися не лише як злочин проти довкілля, а і як злочин проти основ національної безпеки, якщо воно вчиняється з метою ослаблення держави [5, с. 49].

Коли ж екологічно небезпечні дії є частиною збройної агресії, вони можуть утворювати склад міжнародних злочинів, інкорпорованих у КК України. Стаття 438 КК України у чинній редакції визначає воєнні злочини як, зокрема, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, та інші порушення законів і звичаїв війни, передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Якщо внаслідок таких дій настала загибель людини, санкція становить від десяти до п'ятнадцяти років або довічне позбавлення волі. Стаття 441 КК України встановлює відповідальність за екоцид масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також інші дії, що можуть спричинити екологічну катастрофу; покарання за цей злочин від восьми до п'ятнадцяти років позбавлення волі [1, с. 126].

Отже, кримінально-правова відповідальність за екологічні правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану, в Україні є багаторівневою. На першому рівні діють класичні склади злочинів проти довкілля за Розділом VIII КК України; на другому механізм посилення відповідальності через обставини, що обтяжують покарання, зокрема використання умов воєнного стану; на третьому спеціальні склади підвищеної небезпеки, такі як диверсія, воєнні злочини та екоцид.

Список використаних джерел

1. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Земельні злочини екологічної спрямованості: від деліктів створення небезпеки до оптимальної законодавчої моделі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 120–130.
2. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Про напрями вдосконалення механізму кримінально-правової охорони довкілля (на замітку розробникам нового Кримінального кодексу України). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020. № 1. С. 92–125.
3. Марисюк К., Канцір В. Депеналізація як метод кримінально-правової політики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2018. № 902. С. 130–134.
4. Острогляд О. В. Пеналізація і депеналізація як методи кримінально-правової політики. *Ампаро*. 2022. № 4. С. 34–40.
5. Пономаренко Ю. Щодо співвідношення пеналізації та депеналізації злочинів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 1. Т. 4. С. 47–51.
6. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. База даних «Законодавство України». ВР України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>